

MAART

DNB Magazine nr. 1, 2011

DNB MAGAZINE

Frits Bolkestein over de
toekomst van Europa

De Europese schuldencrisis

Wellink over 2011

In dit nummer...

Vragen over de euro, pensioenen,
banken of verzekeraars?

Bel of mail de informatiedesk:

t 0800 - 020 1068 (gratis)

e info@dnb.nl

Neem eens een kijkje op www.dnb.nl

ARTIKELEN

07/ Nout Wellink over de
economische vooruitzichten

28/ Een miljoen
wintersportfanaten

30/ Pensioenregister is hard nodig

RUBRIEKEN

04/ Banktueel

06/ De mensen van het Frederiksplein: Eelco van den Berg

19/ De wereld in cijfers: 'Bedrijven bekibbelen op onderzoek'

27/ Podium: 'Doemt het inflatiespook weer op?'

37/ Va Banque: 'Tussen passie en ratio'

38/ Profiel: Andorra

40/ Kunstpodium: Anne Wenzel

42/ Seminars

44/ In Beeld

34/ IMF beoordeelt toezicht DNB

12/ Essay: Minder is meer

Het Europees Parlement leeft in een federale fantasie en wil in alles 'meer Europa'. Dat is lang niet altijd nodig, betoogt Frits Bolkestein.

20/ Dossier:

De grenzen van Europa

De gevolgen van de Europese schulden-crisis voor de Monetaire Unie.

Zonsondergang

Europa. Een werelddeel dat gevoelens losmaakt. Voor de één het beloofde land, voor de ander op z'n best een oude dame: 'still climbing, but already over the hill'. Europa is ook de Economische en Monetaire Unie, met de euro als symbool. Hoewel vandaag de dag het Europa van diverse economische grootheden als noviteit wordt beschouwd, is dit verschijnsel zo oud als de weg naar Rome. Europa herbergt veel economische diversiteit en is daarnaast een optelsom van culturele waarden die de grenspalen overstijgen. Deze gedachte sluit aan bij de herkomst van de benaming van ons werelddeel. Volgens een theorie is zij vernoemd naar de Fenicische prinses Europa uit de Griekse mythologie. Europa zag tijdens een strandwandeling een mooie stier. Zij ging op de rug van het beestje zitten, dat haar vervolgens ontvoerde naar Kreta. Daar bleek de stier niemand minder dan Zeus. Goed verhaal, bijna van deze tijd: 'Oppergod zoekt vrouw'. Er zijn er ook die stellen dat Europa afstamt van de Griekse woorden voor 'brede gezichten'. Niet waarschijnlijk: Europa heeft meer weg van het continent van de lange gezichten. Waarschijnlijker is dat we de naam van ons continent te danken hebben aan het Assyrische *erebu*, dat 'zonsondergang' betekent. Verwezen de bewoners van dat Tweestromenland hiermee naar het klimatologische verschijnsel dat voor hen de zon bij ons ondergaat, of beschikten zij over een profetische gave?

De redactie

Wat je echt wilt weten

Prijswinnaars guldenhorloge

Ruim tweeduizend lezers hebben meegedaan aan de prijsvraag 'Glimmend Goud' uit de vorige editie van DNB Magazine. Het merendeel wist het juiste antwoord te geven: DNB bezit momenteel 612 ton goud (r.b), het meeste Nederlandse goud is opgeslagen in New York (2.c) en het gewicht van een goudstaaf is 12,5 kilo (3.c). Onder de goede inzendingen zijn drie guldenhorloges verloot. De gelukkigen zijn mevrouw E.M. Moskie uit Didam, de heer J.G. Borst uit Tytsjerksteradiel en de heer O.W. Koning uit Zutphen. Namens de redactie nogmaals van harte gefeliciteerd.

Klaar voor de chip

Het vertrouwde pinnen gaat verdwijnen. Vanaf 1 januari 2012 kunt u de magneetstrip op de pasjes niet langer gebruiken en valt het doek voor het Nederlandse merk PIN. Dan wordt namelijk de Europese betaalstandaard EMV, wat staat voor Europay Mastercard Visa, ingevoerd. Dit betekent dat u kunt betalen door een betaalpas met chip in de automaat te steken, in plaats van

een magneetstrip lang een lezer te halen. Ofwel: insteken in plaats van doorhalen. Momenteel zijn de meeste pasjes van een chip voorzien. Veel winkels beginnen de komende tijd al met de uitrol van het nieuwe systeem. Om hier meer informatie over te geven, start in maart de publiekscampagne 'Het Nieuwe Pinnen'.

Zie voor meer informatie www.nieuwepinnen.nl

Cartoon: Pensioenregister hard nodig (pag. 30)

Minder vals geld

Het aantal valse eurobiljetten in Nederland is vorig jaar gedaald. In 2010 zijn 39.600 valse bankbiljetten onderschept en geregistreerd, tegenover 54.900 in 2009. Dat is een afname van 28 %.

Ook wereldwijd is het aantal valse biljetten gedaald met 13%, tot 751.000 in 2010. Het vaakst vervalste biljet is dat van 50 euro, op de voet gevolgd door dat van 20 euro.

Grof geld

Financiële crises en schandalen zijn van alle tijden, zo blijkt uit het boek 'Grof Geld' van journalist en thrillerschrijver Roel Janssen (1947). Ze komen in de geschiedenis niet alleen veelvuldig

voor, maar zijn nog eens verrassend vaak gesitueerd in het 'keurige' Nederland. Manipulatie, fraude, speculaties: onze voorouders gingen zich er geregeld en met grote gretigheid aan te buiten. Ons land is zowat de bakermat van een grenzeloos kapitalisme, zou je zelfs af kunnen leiden uit Janssen's bonte verzameling aan schandalen. Hij voert de lezer mee op een reis langs lang vergeten én meer recente financiële affaires: van een bankiersmoord in 1304 en de windhandel van 1720, tot de beursgang van World Online in 2000 en de affaire-Reijtenbagh uit 2009 rond het schilderij 'De bocht van de Herengracht'. De spannende, aan historische figuren opgehangen verhalen roepen en passant een beeld op van een graaiende, sjoemelende natie.

Roel Janssen: 'Grof geld, financiële schandalen en speculatie in Nederland'. Uitgeverij De Bezige Bij, 2011.

Geldparade

Medewerkers in de schijnwerpers.
Deze keer: communicatieadviseur
onderwijs Eelco van den Berg,
mede verantwoordelijk voor
een reizende tentoonstelling
gericht op financiële
educatie.

door Ellen Tolsma

DNB komt naar je toe deze winter? 'Ja, daar lijkt het wel een beetje op. Wij zijn deelnemer aan de Geldparade, een reizende tentoonstelling over omgaan met geld. De parade reist tot het einde van dit jaar kriskras door Nederland en doet tien openbare bibliotheken aan. We doen dit onder de paraplu van Centiq/Wijzer in geldzaken, een koepel van instellingen die zich bezig houden met financiële educatie.'

Wat is er zoal op de tentoonstelling te zien?

'Hij bestaat uit vier onderdelen, gericht op verschillende doelgroepen: kinderen, jongeren tussen de twaalf en achttien jaar, gepensioneerden en jonge

ouders. In interactieve presentaties is voor elk van deze levensfasen passende informatie te vinden over geldzaken. Zo komen jongeren meer te weten over het verzekeren van hun scooter en jonge ouders over budgetteren van het huishoudgeld.'

Wat is de bijdrage van DNB?

'In elke stand maken wij aan de hand van filmpjes duidelijk wat de taken van een centrale bank zijn en in hoeverre je daar in je geldzaken mee te maken kunt krijgen. Denk bijvoorbeeld aan ons toezicht op verzekeraars en op pensioenfondsen. Voor jonge kinderen is er ook een leuk en spannend filmpje te bekijken over onze goudkluis.'

Waarom houdt DNB zich bezig met financiële educatie?

'Wij vinden het onze maatschappelijke taak om het publiek niet alleen voor te lichten over ons werk, maar ook over hoe je grip kunt krijgen en houden op de inhoud van de eigen portemonnee. Als deelnemer aan Centiq/Wijzer in geldzaken bundelen wij onze krachten met andere onafhankelijke partijen, elk vanuit de eigen expertise. Zo is in het DNB Bezoekerscentrum momenteel de tentoonstelling 'Geld en je leven!' te zien, die scholieren meer inzicht biedt in het op orde brengen van hun financiën. Vroeg geleerd is – hopelijk – oud gedaan!' • Kijk voor meer informatie over de parade op www.wijzeringeldzakenparade.nl

Wellink over de economie in 2011

‘Het wordt een redelijk goed jaar’

Met redelijk optimisme beziet Bankpresident Nout Wellink de economische toekomst. ‘Maar als de Europese leiders niet tot een stevig pakket kunnen komen in maart, dan voorzie ik weer problemen.’

door Marijke Hoogendoorn

2011: wordt het een mooi jaar, economisch gezien?

‘Niet echt een topjaar, maar met een verwachte groei van 1½ à 2% wordt het een redelijk goed jaar voor Nederland en de eurozone. Azië groeit als kool en ook de VS groeien met zo’n 3½% beduidend sneller. De VS voeren een zeer omvangrijk stimuleringsbeleid, maar daarvoor krijg je later meestal de rekening terug. Amerika heeft nu een zeer groot begrotingstekort van meer dan 10% en zal eens, vroeger of later, de schuldstijging moeten afremmen: dat vraagt om drastische maatregelen. Wij proberen toch wat meer de overheidsfinanciën op orde te stellen en dat maakt onze groeicijfers op de korte termijn wat minder uitbundig.’

De inflatie is de laatste maanden omhoog geschoten en komt uit op 2,4% in januari. De geldontwaarding is daarmee voor het eerst in twee jaar boven de ECB-doelstelling gekomen. Blijft de inflatiedruk hoog dit jaar?

‘De inflatiedruk is toegenomen door de stijgende prijzen van voedsel, energie en grondstoffen. De verwachting van de Europese Centrale Bank is dat de inflatie in 2011 gemiddeld boven de 2% zal blijven, maar later dit jaar weer wat minder wordt. Maar ik maak me wel enige zorgen. Door de voortgaande groei van Azië zullen de grondstoffenprijzen blijven stijgen. Daardoor zal de inflatie in Azië verder oplopen en dat krijgt Europa weer op haar bordje omdat we te maken krijgen met duurdere producten uit China. Azië zou de rente verder omhoog moeten brengen, maar daarmee trekt ze extra kapitaal-

stromen aan en dat geeft een opwaartse druk op de wisselkoers. En dat willen China en andere Aziatische landen niet, want dat gaat ten koste van hun export en economische groei. Daarom zal de monetaire verkrapping mogelijk wat minder sterk zijn dan eigenlijk nodig is.’

De herfinancieringsrente staat al bijna twee jaar op het historisch zeer lage niveau van 1,0%. Die lage rente moet de economische groei bevorderen. Maar als de inflatie de pan uit rijst, dan moet de ECB haar rente verhogen?

‘Vroeger of later zullen we de rente moeten verhogen als de inflatiedruk te groot wordt. Dat kan ook zonder problemen als de economie op een redelijk groeipad is terechtgekomen. Terugblikkend zien we steeds dat het economisch een fractie beter gaat dan eerder geraamd. Dus het kan heel goed zijn dat de economische groei van 2011 positiever uitvalt dan we nu verwachten. Maar dat is allemaal ervan uitgaande dat we de schulden crisis onder controle kunnen houden.’

De Europese schulden crisis: hebben we het ergste gehad, na Griekenland, Ierland en Portugal, of staat ons nog meer ellende te wachten?

‘Als de Europese regeringsleiders eind maart met een verstandig programma komen, dan hebben we naar mijn idee het ergste gehad. Met een stevig pakket krijgen we de zaken geleidelijk weer onder controle. Denk aan een versterking van het Stabiliteitspact, een versterking van het economische beleid,

een betere coördinatie tussen de landen van Europa, zodat zij binnen bepaalde bandbreedtes hetzelfde pad volgen. Daarbij moeten er afspraken komen om in te grijpen als landen al te zeer uit de pas gaan lopen. Ook is er het plan om een nieuw fonds te creëren dat per 1 januari 2013 behulpzaam kan zijn als opnieuw landen in problemen komen.

Als het nieuwe Europese programma voldoet aan de verwachtingen van de markten, dan zal dit additionele rust kunnen brengen. Maar als de Europese leiders met een ‘slap pakket’ komen, dan voorzie ik weer problemen. Dan gaan de markten weer onrustig worden, de zwakke plekken in het systeem opzoeken, en van daaruit heel snel de benen nemen. Dat is overigens geen speculatie, maar gewoon gezond verstand. Want je wilt niet dat al je geld verloren gaat. Maar daarmee komt een land nog meer onder druk te staan, en dan wordt het een *self-fulfilling prophecy*.’

De schulden crisis biedt een vat vol munitie voor de tegenstanders van de euro, die stellen dat een gemeenschappelijke munt zonder gemeenschappelijke economie en politiek gedoemd is te mislukken. Welk geschut brengt u daartegen in stelling?

‘Dit is geen crisis van de euro, maar van individuele eurolanden die verkeerd beleid hebben gevoerd. Kortom: geen valuta crisis, maar een landencrisis. Griekenland heeft zich op economisch en budgetair terrein vele jaren niet goed gedragen. Als het geen euroland was geweest, dan had het een eerste verdedigingslinie gehad: devaluatie. Maar dat is alleen maar een eerste

linie, want door een devaluatie gaan de prijzen omhoog, verslechtert de concurrentiepositie en komt de economie vroeger of later in grote problemen: te weinig groei, oplopende begrotingstekorten, een stijgende werkloosheid. En als eenmaal de vrees ontstaat voor verdere devaluatie, dan vlucht het kapitaal weg, en dat geeft een additionele duw aan de wisselkoers en daarmee de inflatie en economische neergang. Devaluatie helpt slechts eventjes, maar biedt geen fundamentele oplossing. De euro heeft Griekenland een tijdje bescherming geboden tegen de boze buitenwereld. Anders waren de Grieken al veel eerder afgestraft. Natuurlijk heeft de euro er toe geleid dat we afhankelijker van elkaar zijn geworden. Nederlandse beleggers hebben aanzienlijk meer Griekse overheidsobligaties, elders in Europa zijn veel meer Nederlandse staatsobligaties gekocht. De onderlinge vervlechting is groter geworden. Als er dan ergens in het stelsel iets mis gaat dan raakt dat ons allemaal. Door de euro gaat de voortplanting van een schok door het financiële stelsel veel sneller dan toen we dik vijftien munteenheden hadden. Tegelijkertijd heeft het Europees stelsel aan de individuele deelnemers weer meer bescherming geboden. Tijdens de financiële storm van 2007/2008 zaten we met zijn allen op een euro-tanker en dat maakte ons sterk. Anders hadden we als individuele eurolandjes allemaal in kleine bootjes gezeten in woelige zeeën met grote golven en zouden we ten onder zijn gegaan.’

[De ECB koopt nog steeds obligaties op van zwakke eurolanden. Als het misgaat, lijdt de ECB fors verlies en draaien de](#)

[Duitse en Nederlandse belastingbetalers op voor de begrotingsproblemen van hun zwakke eurobroeders.](#)

‘Als het misgaat, draait de burger hoe dan ook voor de kosten op. Met dit programma verkleinen we de kans dat het mis gaat. Tot nog toe is voor zo’n 80 miljard euro aan obligaties gekocht. Dat is een substantieel bedrag maar – ter relativering – in de VS gaat het om 900 miljard dollar. Bovendien kopen we dat papier niet tegen de uitgifteprijs maar tegen de huidige marktwaarde, en die ligt een stuk lager. Dus mocht het mis gaan, dan zijn de verliezen minder groot dan wordt verondersteld. Maar dat verlies moet je afwegen tegen de potentieel veel grotere verliezen van landen die kopje onder gaan. Dus we proberen die landen boven water te houden. En daarvoor zijn we bereid een risico te nemen.’

[Terug naar eigen land. De overheid bezuinigt flink. Genoeg naar uw idee?](#)

‘Jazeker. Mits daarvan niet wordt afgeweken. De kredietcrisis en de noodzakelijke overheidsinterventies in het bankwezen vormen een flinke aanslag op ons staatshuishoudboekje. De overheid heeft een tekort van bijna 6% van het bruto binnenlands product en de staatsschuld is opgelopen tot bijna 70%. De komende jaren moet de schuld worden teruggebracht. Gebeurt dat niet, dan neemt de rentelast toe en zijn we minder bestand tegen nieuwe klappen. Dankzij haar sterke financiële reputatie kan de Nederlandse Staat tegen een heel gunstige rente lenen op de kapitaalmarkt, zodat ons land relatief weinig

‘De seinen staan op groen’

geld kwijt is aan rentelasten. Door nu een duidelijk bezuinigingspad aan te geven, kan Nederland haar goede reputatie op de financiële markten hoog houden. Ook vermindert het de onrust onder burgers en ondernemers over mogelijk dreigende toekomstige bezuinigingen. En dat vergroot de bereidheid tot nieuwe investeringen en aankopen.’

Zal de werkloosheid dalen of zijn we nog niet door het diepste dal op de arbeidsmarkt?

‘Er zijn tekenen van herstel op de arbeidsmarkt. De werkloosheid is recentelijk iets gedaald. Het aantal openstaande vacatures neemt weer toe. Gelukkig is onze werkloosheid laag, zeker in vergelijking met andere eurolanden. Tijdens de crisis is de werkloosheid niet echt opgelopen, deels omdat bedrijven personeel aanhielden in afwachting van betere tijden, waarin arbeidsschaarste weer een probleem kan worden. Dat konden bedrijven doen omdat ze goede buffers hadden dankzij de hoge winsten van de jaren vlak voor de crisis. Maar een geringe oploop van de werkloosheid tijdens de crisis betekent omgekeerd ook dat de werkloosheid maar langzaam zal dalen nu de economie zich herstelt.’

Blijft het tobben voor onze pensionados?

‘Medio 2010 leek het erop dat enkele tientallen fondsen moesten korten. Dat is uiteindelijk minder geworden. Vanaf midden februari gaat DNB evalueren hoe het staat met het herstel van de pensioenfondsen die in 2009 een herstelplan moesten

maken. Als de rente omhoog gaat, komt er wat meer lucht. Maar hoe dan ook, de levensverwachting stijgt, en daarmee stijgt de noodzaak om iets te doen aan ons pensioenstelsel. Als je de premies niet wilt verhogen, moet je iets anders doen. Er zijn maar een paar opties: we kunnen het zoeken in minder ambities of in wat minder zekerheid dan wel in een combinatie van beide maatregelen. Onderzoek naar de voorkeuren van pensioendeelnemers laat zien dat zij zekerheid heel belangrijk vinden.’

Consumenten twijfelen nog: kunnen we nu lekker gaan shoppen of is het beter de hand op de knip te houden?

‘Je moet wel weten wat er in je eigen knip zit. Iemand met een vaste baan is in een heel andere positie dan iemand die net een uitzendbaantje begint. En niets is zeker. Maar de seinen staan op groen. Het herstel wordt krachtiger, krijgt zijn eigen dynamiek. Dus je mag wat meer vertrouwen hebben in de toekomst. Mits de Europese leiders tot een goede oplossing komen voor de Europese landencrisis.

Maar, weer of geen weer, het is altijd verstandig om wat centjes in je portemonnee te houden. Buffers zijn altijd goed. Niet voor niets zijn de liquiditeits- en kapitaaleisen voor banken flink verhoogd met het nieuwe toezichtraamwerk Bazel III. En ook voor overheden, bedrijven en consumenten kan een beetje meer vet op de botten geen kwaad. In een onzekere wereld zijn buffers als de schokdempers voor de economie.’ •

Minder is meer

De toekomst van de Europese Unie

De toekomst van Europa is een hachelijke onderneming, betoogt Frits Bolkestein: het Europees Parlement leeft in een federale fantasie en de muntunie lijdt aan hardnekkige geboortedefecten.

door Frits Bolkestein

De opkomst en ondergang van imperia blijft intrigeren. Het beroemdste voorbeeld is natuurlijk het Romeinse Rijk. Over het verval daarvan zijn bibliotheken volgeschreven. Ook de opkomst en verval van het Britse Rijk heeft veel historici geïnspireerd. En tegenwoordig hebben velen het over de ondergang van de Pax Americana en spreken dan van *imperial overstretch*. Gevoelens van verval hebben ook Nederland bevangen en wel aan het einde van de achttiende eeuw, toen patriotten tegenover prinsgezinden stonden. Vooral de patriotten betreurden het verval van Nederland na de vijftig glorieuze jaren van 1620 tot 1670, toen de Republiek een Europese en daarmee mondiale mogendheid was. Dit verval had een economische oorzaak die niet onmiddellijk als zodanig werd erkend. De basis van het Hollandse welvaren was de stapelmarkt, in het bijzonder die van Amsterdam: 'De hele economische structuur van Nederland rustte daarop'.¹ Nieuwe ontwikkelingen maakten het mogelijk het dure Amsterdam te vermijden en de goederenstroom direct van verkoper naar koper te leiden. Wij zouden dat tegenwoordig *disintermediation* noemen. Het was een geval van de remmende voorsprong.

De Europese Unie is geen rijk. In de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw was de gangbare theorie in ons land dat

de EU zich zou moeten ontwikkelen tot een federatie. Dit zou betekenen dat Nederland in het grote Europa een plaats zou innemen als die van Beieren in de Bondsrepubliek Duitsland. Terecht zijn wij in de jaren negentig en in de nieuwe eeuw daarvan teruggekomen. Elders in Europa is het niet anders. Alleen de Belgen zijn nog federaal gezind omdat zij denken dat hun communautaire problemen in een federaal Europa zouden oplossen.

Verval

De Europese Unie is dus geen federale staat. Zij is een conglomeraat van staten die hebben afgesproken bepaalde taken op federale wijze ter hand te nemen en zich aan bepaalde regels te houden. Of zij dat doen is een tweede. Ik kom daarop terug als ik het heb over de muntunie. Dat conglomeraat van staten dat de Europese Unie wordt genoemd heeft heel duidelijk een opkomst gekend. Bij zijn oprichting in 1957 had het drie doelstellingen: ten eerste de oorlogsschade herstellen, ten tweede de oorlog tussen Duitsland en Frankrijk voorgoed onmogelijk maken en ten derde de Sovjets buiten de deur houden. De EU heeft die drie doelstellingen op briljante wijze bereikt, ook al was de derde doelstelling eerder een zaak van de NAVO dan van de EU. Wij zijn rijker dan ooit tevoren, oorlog tussen lid-

‘Er zou een nieuwe wind moeten waaien in het Europarlement’

staten is nu ondenkbaar en de Sovjet-Unie bestaat niet meer. In de jaren tachtig kwam daar een effectieve interne markt bij die ik nu als de belangrijkste pijler van de EU beschouw. Sommigen voegen de muntunie daaraan toe, maar daar is het laatste woord nog niet over gezegd.

De opkomst van de Europese Unie is dus heel duidelijk. Is zij nu in verval? Ik ben bang dat zij over haar hoogtepunt heen is als de EU doorgaat op de huidige weg. De diepere oorzaak daarvan is overdaad, die zoals bekend schaadt. Om dit toe te lichten wil ik hieronder ingaan op de rol van respectievelijk het Europees Parlement, de Europese Commissie en de muntunie.

Kaasstolp

Het Europees Parlement leeft in een federale fantasie. Het wil in alles ‘meer Europa’, zoals dat wordt genoemd. Soms is dat nodig, maar lang niet altijd. Bovendien is de Europese bevolking sceptisch. Het Parlement is legitiem, want langs reguliere weg verkozen. Maar het is niet representatief, want het Parlement vertolkt niet langer de meningen van de mensen in het land. Dit is het democratisch tekort: ongekozen bureaucraten hebben veel macht maar kunnen niet door de Europese burgers worden gecontroleerd, omdat het Europees Parlement hun wensen niet weerspiegelt. Het is overigens een merkwaardig Parlement, want het kent geen oppositie. Wel ten aanzien van bepaalde voornemens, zoals de richtlijn over het dienstenverkeer. Maar niet ten aanzien van de slagzin van ‘meer Europa’. De paar parlementariërs die eurokritisch zijn – zelf noemen zij zich eurorealisten – worden voor dorpsgeken versleten.

Ik geef een paar voorbeelden. Ik ga nu voorbij aan de verwarde geest die wilde dat de Commissie een initiatief zou nemen terzake van de obesitas. Dat initiatief zou natuurlijk duidelijk strijden met de leer van de subsidiariteit. De fout die steevast wordt gemaakt, is dat elke zaak die belangrijk of wenselijk is, wordt geacht te leiden tot een initiatief van de Commissie. Maar dat is natuurlijk een non sequitur.

Het Europees Parlement wil meer geld in een tijd dat iedere minister van Financiën krom moet liggen vanwege de bezuinigingen. Dit alleen al geeft aan hoezeer het Parlement onder een kaasstolp leeft, opgesloten in het eigen gelijk. ‘Als wij niet meer geld krijgen’, wordt dan gezegd, ‘kan de EU de gemeenschappelijke diplomatieke dienst niet opzetten’. Het Parlement vergeet dat het dit geld wél binnen de huidige begroting kan vinden. Van het Regionale Fonds wordt bijvoorbeeld slechts een deel besteedt. Bovendien krijgen ook de rijke lidstaten geld uit dat fonds, wat natuurlijk onzin is. Met het Cohesiefonds is het niet anders.

Nettobetalers

Een ander voorbeeld zijn de landbouwuitgaven. Die hangen niet meer samen met de landbouwproductie. Europa belooft boeren vooral voor lokale diensten, zoals landschapsbeheer. Maar het is beter de betalingen daarvoor door de nationale overheid te laten doen en dus dat gedeelte van de landbouwbeegroting te repatriëren. Ook dat zou de Europese begroting verlichten. Het is duidelijk dat een kritische beschouwing van de huidige begroting nog heel wat ruimte zou opleveren. Ik kom straks te spreken over de rol die de Europese Rekenkamer hierbij speelt. Nu is het Europarlement gekomen met het idee van de euro-obligaties, de Eurobonds. Vooral de voormalige MP

van België Guy Verhofstadt, nu voorzitter van de liberale fractie in het Europees Parlement, is daarvan gecharmeerd.¹¹ Die euro-obligaties zouden de overheidsschulden van de PIGS – Portugal, Ierland, Griekenland en Spanje – overnemen. Dat is een slecht plan en wel om twee redenen. De eerste is de rente, die een Europees gemiddelde zou zijn, dus meer dan wat Nederland en Duitsland nu betalen. Wij zijn nu al nettobetalers. Die euro-obligaties zijn daarmee voor ons en de Duitsers onaantrekkelijk. De tweede reden is belangrijker. Gebleken is dat de lidstaten de hand niet houden aan afspraken in EMU-verband. Het enige wat landen met een slecht economisch beleid kan disciplineren is de markt. Euro-obligaties stellen die landen in staat zich daarvan af te schermen. Hun verantwoordelijkheid wordt dan verdund, terwijl die zou moeten worden versterkt. Wij moeten daar niet intrappen.

Roulatie

Een nieuwe wind zou in het Europees Parlement moeten waaien. Maar ik ben sceptisch of dat zal gebeuren. Bij de verkiezing voor dat Parlement zullen diegenen zich kandidaat stellen die de Europese Unie verder willen uitbouwen. Zij zullen onderling wedijveren door zich zo Europees mogelijk te profileren. Worden zij verkozen dan komen zij terecht in een gezelschap van zevenhonderd-plus leden dat onderhevig is aan een grote mate van politieke correctheid, samen te vatten met de spreuk ‘meer Europa’. *They will go native*. Het blijft dus zaak op te letten, vooral ten aanzien van de financiën. Het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland hebben het plan opgevat de begroting van de EU de komende jaren vast te pinnen

op het huidige niveau. Een nulgroei dus. Dit is een goed voorplan dat Nederland terecht ondersteunt. Dit wat betreft het Europees Parlement. Nu de Europese Commissie. Die telt 27 leden, voor iedere lidstaat één. Dat zijn er te veel. Sommige eurocommissarissen hebben maar een halve dagtaak of minder. Maar iedere commissaris wil bekend worden, zo niet beroemd. Dat kan alleen als zij initiatieven nemen, nodig of niet. Zij denken wellicht aan het gezegde van de Amerikaanse journalist H. L. Mencken dat politici niet bekend worden door het besparen van geld, maar door het uitgeven daarvan. Ik geef een voorbeeld van een volstrekt verkeerd initiatief. De Europese Commissie meent dat de uitkomst van een marktproces niet zomaar mag worden aanvaard. Eerst wil de Commissie weten of consumenten tevreden zijn. Daartoe wil zij enquêteformulieren in zee sturen. Zijn consumenten naar de mening van de Commissie niet tevreden, dan wil zij kunnen ingrijpen. Dit voorstel is belachelijk want het miskent de aard van een marktproces totaal. Als een model van Toyota niet bevalt zullen consumenten dat model niet kopen en zal Toyota worden gedwongen zijn model bij te stellen. De Europese Commissie is daar niet voor nodig.

Het beste medicijn tegen deze overdaad aan initiatieven is de Commissie inkrimpen tot het aantal leden dat noodzakelijk is om het dagelijks bestuur van de Europese Unie te vormen. Volgens mij zijn dat er twaalf. Waar moeten die vandaan komen? De internationale politiek geeft een paar voorbeelden. De Veiligheidsraad kent vaste leden en wisselende leden. Het Internationaal Monetair Fonds kent leden die andere leden vertegenwoordigen. Zo vertegenwoordigt Nederland

‘De Duitsers preekten water, maar dronken wijn’

ondermeer Kazachstan. Een derde voorbeeld is de Europese Investeringsbank, de EIB. Daar wordt één zetel voor de hele Benelux gereserveerd: vijf jaar voor Nederland, vijf voor België en twee jaar voor Luxemburg. De Europese Unie zelf heeft het beginsel van roulatie aanvaard. Dit beginsel heeft belangrijke nadelen. Er zou er dan een tijd komen dat de Commissie het moet doen zonder Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk of Duitsland. Een dergelijke Commissie zou niet geloofwaardig zijn. Bovendien zouden deze grote lidstaten onder ogen moeten zien dat zij op een zeker moment geen plaats in de Commissie hebben. Zij zullen zich daartegen willen indekken door er voor te zorgen dat zo veel mogelijk directeuren-generaal van hun nationaliteit worden aangesteld. Ongeclausuleerde roulatie zou derhalve het ambtenarenapparaat nog meer politiseren dan nu al het geval is.

Onzinnige voorstellen

Welk voorbeeld moeten wij volgen? De EU kent grote lidstaten en kleine. Er zijn zes grote: Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, op enige afstand gevolgd door Italië, Spanje en Polen. Zij verdienen allen een vaste zetel. Dan blijven er zes zetels over voor de 21 kleine lidstaten. Hoe die te verdelen staat dan ter discussie. Misschien geografisch: één zetel voor Scandinavië plus het Balticum, één zetel voor de Benelux enz. Ik hoor mensen al mopperen dat dit het verfoeide directorium der groten is. Maar die groten zijn het lang niet altijd eens, zie Irak. En bovendien zal er altijd worden geluisterd naar iemand die op welsprekende manier een goed doortimmerd standpunt verkondigt.

In hoeverre deze inkrimping mogelijk is zal moeten blijken. In het bijzonder omdat Ierland is omgekocht met de belofte altijd een eigen commissaris te houden, toen het aarzelde voor het verdrag van Lissabon te stemmen. Aan de andere kant: eens zullen Kroatië, Servië, Montenegro en Albanië alle lid worden... Allemaal met een commissaris die zich wil bewijzen door initiatieven te nemen? Ik moet er niet aan denken.

Voor ik over de muntunie spreek, wil ik iets zeggen over de rol van de lidstaten in dit opzicht. Maarten Engwirda, voormalig collega-fractievoorzitter in de Tweede Kamer, 15 jaar lid van de Europese Rekenkamer, zegt dat leden van die Kamer ‘jarenlang onregelmatigheden en fraude hebben verdoezeld.’ Ik geloof hem op zijn woord want ik heb gezien hoe de hazen lopen. De ommekeer, zegt Engwirda, kwam ‘met de beoordeling van ons werk door Rekenkamers uit andere landen.’ⁱⁱⁱ

Dit incident toont aan dat een corrupte instelling van de Europese Unie alleen tot de orde kan worden geroepen door de lidstaten zelf. Dit geldt ook voor een op hol geslagen Europese Commissie. Het is nu mogelijk voor een eenvoudige meerderheid van de parlementen van de lidstaten om een voornemen van de Commissie te verwerpen. Dit is een belangrijke rem op onzinnige voorstellen, maar vereist wel dat de betreffende parlementariërs een adequaat internationaal netwerk vormen. Dat is nu nog niet het geval.

Sancties

Ik heb beloofd over de muntunie te spreken en dat wil ik nu doen. De muntunie kan alleen functioneren als alle lidsta-

Frits Bolkestein (1933) was staatssecretaris van Economische Zaken (1982-1986) en minister van Defensie (1988-1989). Van 1999 tot 2004 was hij Europees Commissaris. Momenteel is hij onder andere president-curator van de Teldersstichting en lid van de Raad van Commissarissen van Air France/KLM en van de Nederlandsche Bank.

ten zich aan de regels houden. Die regels liggen vast in het Stabiliteits- en Groeipact. Dit pact, dat bij de aanvang in Dublin werd opgesteld, bevat twee belangrijke criteria: de nationale schuld zou niet meer dan zestig procent van het bbp mogen bedragen en het jaarlijkse tekort zou niet meer dan drie procent van het bbp mogen zijn. In Dublin werd plechtig beloofd dat lidstaten van de muntunie zich stipt aan de regels zouden houden. Maar in 2003 besloten Duitsland en Frankrijk toch maar zich niet aan dat pact te houden. Dat is een ernstige zaak want als een plechtige overeenkomst na een klein aantal jaren al in de prullenmand ligt, aan welke afspraak van de EU kan men dan nog geloof hechten?

Voor de houding van de Duitsers wekte bevreemding omdat zij zo hadden aangedrongen op de strenge regels van het Stabiliteitspact. Zij preekten water, maar dronken wijn. Zelf heb ik geprobeerd Italië buiten de muntunie te houden. Ik heb minister Zalm daartoe opgestookt, die dat nauwelijks nodig had. In Italië werd hij bijgevolg *il perfido* of *il duro* genoemd. Ik ben zelf naar Berlijn gegaan om met Tietmeyer, de baas van de Bundesbank, te praten over de toetreding van Italië. Hij zei: 'Ach mijnheer Bolkestein, uw land en uzelf hebben zo'n uitstekende reputatie, waarom kaart u deze hachelijke zaak niet zelf aan? U bent politicus, ik ben maar een ambtenaar'. Bondskanselier Merkel heeft zich nu verontschuldigd voor het gedrag van Duitsland in 2003. Dat geeft in ieder geval hoop voor de toekomst.

De muntunie lijdt aan twee geboortegebreken. Ten eerste is er geen centrum dat sancties kan opleggen aan staten die zich mis-

dragen. Het huidige verdrag voorziet in sancties maar daar moet een meerderheid van lidstaten voor zijn. Dit is nu in die zin versterkt dat alleen een meerderheid sancties kan tegenhouden. Maar ik moet het allemaal nog zien. Dit is overigens de reden waarom bij mijn weten geen Amerikaan ooit in de muntunie heeft geloofd.

Politieke unie

Het tweede geboortegebreke is nog ernstiger. Dit is dat er één rente is voor twee landengroepen met verschillende economische culturen: *One size fits all*. Een groep Noord-Europese lidstaten, grof gezegd, wil zich houden aan de discipline van de markt, terwijl een groep mediterrane lidstaten zijn heil zoekt bij een regulerende overheid. Wat dit betekent kunnen wij nu zien. Zoals Herman van Rompuy terecht heeft opgemerkt, werkte de euro als een slaappil, die landen toestond een *dolce far niente* te praktiseren. Het verschil in concurrentiekracht tussen sommige mediterrane landen en Duitsland is nu opgelopen tot 35 procent.

Op 6 november 1991 zei Bondskanselier Helmut Kohl tegen de *Bundestag*: 'De politieke unie is de onvermijdelijke pendant van de muntunie' ('Die Politische Union ist das unerlässliche Gegenstück zur Wirtschafts- und Währungsunion').¹⁴ Welnu, zeggen sommigen, als dat zo is, laten wij dan een politieke unie vormen, d.w.z. een Europese Federatie. Daartegen bestaan twee argumenten.

Het eerste is, zoals reeds opgemerkt, dat alleen de Belgen – en de elite van de Europese instellingen – een dergelijke federatie

‘De Euro werkte als een slaappil’

willen. De Britten beschouwen haar als de verfoeide *European Superstate*. De Polen zeggen dat zij veertig jaar onder Moskou hebben gezeten en niet nu onder Brussel willen zitten. Ga zo maar door.

Het tweede bezwaar is dat in een federatie Duitsland en Nederland kunnen worden overstemd. Daar hebben de Duitsers geen behoefte aan en wij ook niet.

Ik geef nu een korte samenvatting van mijn betoog tot nog toe om tot slot iets over de uitbreiding van de Unie te zeggen.

1. Het Europees Parlement leeft in een federale fantasie en is daardoor niet representatief voor de mensen in het land. Dit zal moeilijk te verhelpen zijn.
2. De Europese Commissie is te groot en zou moeten inkrimpen maar ook dit zal geen eenvoudige zaak zijn.
3. Het idee van de Eurobonds is een slecht plan waar wij niet in moeten trappen.
4. De parlementen van de lidstaten moeten gebruik maken van hun bevoegdheid de voorstellen van de Commissie te beoordelen en, indien nodig, te verwerpen.
5. De muntunie lijdt aan geboortedefecten die niet te verhelpen zijn.

Meesterlijke inactiviteit

Nu dan, ten slotte, de uitbreiding. Ik heb de toetreding van acht Oost-Europese landen toegejuicht omdat ik vond – en vind – dat Boedapest en Praag thuis horen in het hart van Europa. Ik ben veel terughoudender over Bulgarije en Roemenië. Die moesten in 2007 lid worden. Waarom? Omdat de Europese Raad, d.w.z. het gezelschap van regeringsleiders, dat wilde. Hier

wreekt zich het feit dat de leden van die Raad, behalve Jean-Claude Juncker van Luxemburg, die ook minister van Financiën van dat land is, geen benul hebben van de manier waarop de EU functioneert. Nu is afgesproken dat bij toekomstige toetredingsonderhandelingen nooit meer een datum zal worden genoemd. Maar nu is het kalf verdronken. Bulgarije en Roemenië zijn tien jaar te vroeg lid geworden.

Ben ik kritisch ten aanzien van de Balkan, wat betreft Turkije ben ik vierkant tegen. Ik heb daar twee redenen voor. Ten eerste is Turkije geen Europees land. En ten tweede zou de toetreding van Turkije leiden tot die van de Oekraïne en daarmee is het hek van de dam.

Wat is mijn conclusie? Europees Parlement en Commissie zouden het moeilijkste moeten doen dat van politici kan worden gevraagd, namelijk *minder*. Ik noem dat: meesterlijke inactiviteit. *In der Beschränkung zeigt sich der Meister*. Gebeurt dat niet – wat waarschijnlijk is – dan kan een reactie van de lidstaten niet uitblijven. En die zal niet mals zijn.

Wat betreft de muntunie nog het volgende: we zullen de huidige crisis wel te boven komen. Weliswaar met kleerscheuren, maar niettemin. Ik vrees evenwel dat na enige tijd een nieuwe crisis zal volgen want de twee geboortedefecten – geen automatische sancties en *one size fits all* – zullen blijven bestaan. Alles bijeen geen aantrekkelijk perspectief. •

I Prof. Dr. E. H. Kossmann: ‘De Lage Landen 1780 – 1840’. (Elsevier, 1976).

II Volkskrant, 13-12-2010

III Volkskrant, 11 en 14-1-2011

IV Zie Otmar Issing: ‘Gefahr für die Stabilität’.

Bedrijven beknibbelen op onderzoek

Nederlandse bedrijven geven minder uit aan onderzoek en ontwikkeling (R&D) dan hun Europese collega's. In 2009 gaven Nederlandse bedrijven 0,88 procent van het bruto binnenlands product uit aan R&D, tegen een gemiddelde voor de EU-lidstaten van 1,25 procent. Nederland

was, samen met Zweden en het Verenigd Koninkrijk, een van de weinige landen waarbij de R&D-uitgaven in 2009 absoluut gezien lager waren dan in 2006, het jaar voordat de financiële crisis uitbrak. Het verschil in uitgaven tussen Nederland en andere Europese landen is sinds 2000

voortdurend toegenomen. Dit heeft voor een deel te maken met het groeiende aandeel van de dienstensector in de Nederlandse economie, die wat minder R&D-intensief is dan de industrie. •

Bron: CBS

De grenzen van Europa

De Europese schuldencrisis heeft geleid tot een discussie die verder gaat dan de begrotingsdiscipline van de lidstaten. Vraagstukken als groei, zeggenschap en zelfsturing beheersen wederom de Europese politieke agenda.

Door Cees van Lotringen

‘De Europese integratie is een dialectisch proces. Vooruitgang gaat altijd gepaard met een crisis, maar het is tot nu toe altijd een crisis geweest die beheersbaar was.’ Dat zegt Sylvester Eijffinger, hoogleraar financiële economie aan de Universiteit van Tilburg. Volgens hem was het vorig jaar mei ‘kantje boord’, maar hebben de regeringsleiders en de ministers van Financiën besloten dat zij de euro koste wat kost willen redden.

Is de Europese schuldencrisis ‘het begin van het einde, of het einde van het begin?’ Die openingsvraag is voor dit artikel voorgelegd aan vier experts. De antwoorden waren eensluidend: de schuldencrisis die de eurozone een groot deel van 2010 in haar greep heeft gehouden, is zeker niet het begin van het einde. Sophie in ‘t Veld, fractievoorzitter van D66 in het Europese Parlement, is het meest uitgesproken: ‘Ik denk dat deze crisis een enorme impuls geeft aan de verdieping van de Europese integratie, in de vorm van de totstandkoming van een politieke unie.’ In ‘t Veld spreekt zelfs van een nieuw begin. Arco Timmermans, onderzoeksdirecteur aan het Montesquieu Instituut (onderzoeks- en onderwijscentrum voor parlementaire geschiedenis en politieke cultuur van de EU- Red.), wil deze crisis beslist niet als het begin van het einde bestempelen: ‘De negatieve aandacht voor de Europese integratie is retorisch en vooral ook symbolisch van aard. Zij

is belangrijk, maar niet zo wijd verbreid als de media ons willen doen geloven.’ En tot slot Onno Ruding, bankier, oud-minister van Financiën en nog altijd nauw betrokken bij het Centre for European Policy Studies in Brussel. Hij ziet in de jongste crisis noch het begin van het einde, noch het einde van het begin: ‘Het is een tussenfase in een langdurig integratieproces, waarin twee stappen vooruit telkens weer worden afgewisseld met één stap achteruit.’

Zo werken Duitsland en Frankrijk aan een voorstel om tot een vergaande economische coördinatie te komen. Maar op dat plan ‘Pact voor het Concurrentievermogen’ is door veel lidstaten afwijzend gereageerd. Vooral de voorstellen over afschaffing van de loonindexatie, in de grondwet vastgelegde begrotingsdiscipline en harmonisatie van vennootschapsbelasting, roepen veel kritiek op.

Helmut Kohl

De eurozone gaat weer eens door een moeilijke fase: eurolanden hebben diep in de buidel moeten tasten om banken en andere financiële instellingen te behoeden voor een bankroet. Het zijn massieve, in de recente geschiedenis ongeëvenaarde steunoperaties geweest, die tot een explosieve stijging van overheidstekorten en staatsschulden hebben geleid. Daardoor stelden de markten

‘De kern van de EMU is niet de M, maar de E’

vragen bij de soliditeit van de eurolanden: Griekenland zakte als eerste door zijn hoeven, toen moest Ierland aankloppen bij de Europese Unie en de eerstvolgende in de rij van wie wordt verwacht dat zij de hand in Brussel moet ophouden is Portugal. Dat de vraag naar het begin van het einde of het einde van het begin nu door alle experts als opportuun wordt ervaren, moet volgens Ruding beslist ook de financiële markten kwalijk worden genomen: ‘Zij hebben de marktdiscipline veel te weinig laten werken. Zo was het Griekse overheidsbeleid al jarenlang absoluut niet geloofwaardig en toch belegden marktpartijen in Griekse staatsleningen om met de hogere markttrentes hun bonussen veilig te stellen. Hierdoor was een voortgang van wangedrag mogelijk, totdat het sentiment in reactie op de kredietcrisis in één klap omsloeg’, analyseert Ruding. De vier deskundigen zijn het op hoofdlijnen met elkaar eens dat deze crisis een naschok is van de onderhandelingen over het verdrag van Maastricht in 1992. Toen stelde de Duitse bondskanselier Helmut Kohl voor om naast een economische en een monetair unie ook een politieke unie op te richten. Dat idee sneuvelde op tegenstand van lidstaten als Frankrijk. Vervolgens werd begin van dit millennium de werking van het Stabiliteitspact door toedoen van Frankrijk en Duitsland ingeperkt. ‘Op dat moment bleven de kleren van de keizer over’, zegt Eijffinger, terwijl Ruding vindt dat deze twee landen ‘hiermee op schandelijke wijze de euro door het slijk hebben gehaald’.

Franse karretje

‘Dat brengt ons terug naar de discussie van vandaag,’ zegt Ruding. ‘De kern van de EMU is niet de M, maar de E. Dat is de kern die nodig is om de euro stabiel te houden. Deze crisis

maakt duidelijk dat het allang niet meer om begrotingsdiscipline alleen gaat. Het gaat vooral om een bindende coördinatie in euroverband.’ Eijffinger is het daar in grote lijnen mee eens: ‘We moeten niet alleen naar correctieve, maar ook naar preventieve maatregelen kijken. We moeten ook naar een structureel EMU-saldo (het saldo geschoond voor de stand van de conjunctuur - Red.)’ Pogingen daartoe zijn eerder mislukt. ‘De laatste keer dat het werd afgeschoten, was onder president Chirac, bondskanselier Schröder en Commissievoorzitter Prodi. Dat was de samenspanning van de zondaars,’ stelt Eijffinger.

De Tilburgse hoogleraar denkt dat het krachtenveld nu, mede door de schulden crisis in de eurozone, compleet veranderd is. ‘Het Europese parlement heeft veel meer macht en invloed gekregen. Het zit er nu geharnast in en werkt daarin samen met de Europese Centrale Bank.’ Beide willen volgens Eijffinger dat er harde, afdwingbare afspraken worden gemaakt. Sophie in 't Veld, Europarlementariër voor D66, herkent zich daar in. Zij zegt: ‘Het Europees Parlement staat er nu veel sterker voor. Het heeft nu wetgevende bevoegdheden. Het kan een vuist maken. Tegelijkertijd heeft de financiële crisis ook laten zien hoe belangrijk snel handelen is. Maar dat kan niet als elk land een veto kan inzetten. We moeten daarom naar een communautaire splitsing, waarin voor een aantal thema's, zoals de economische governance, de zeggenschap bij Europa komt te liggen.’

Is die wens van Sophie in 't Veld de geijkte, maar weinig kansrijke hartenwens van een Europarlementariër? Eijffinger denkt van niet. ‘Er komt een clash aan tussen het Europees Parlement en de ECB enerzijds en enkele nationale regeringen

‘Ook het Romeinse Rijk is door decadentie en zelfoverschatting geïmplodeerd’

anderzijds. Dat zie je nu ook in de bereidheid van een aantal eurolanden om de *bailout* te financieren. Daar zijn grenzen aan, ook bij de bevolking van landen als Duitsland, Finland en Nederland. Dat maakt dat ook bondskanselier Merkel en minister Schäuble van Financiën tot het besef komen dat ook Duitsland zelfgemaakte regels niet meer aan de laars kan lappen. Het alternatief is het uiteenvallen van de eurozone. Dan zijn de kosten het tienvoudige of meer van wat deze crisis heeft gekost.’ Eijffinger denkt dat Duitsland niet in oude fouten zal vervallen: ‘Duitsland heeft hard gewerkt aan zijn concurrentiepositie. Het is veel zelfbewuster dan tien, twintig jaar geleden. Ik denk niet dat de Duitsers zich weer voor het Franse karretje laten spannen.’

Europees paspoort

Ruding bepleit ook een harde aanpak. ‘Waarom zouden we die losbandige broeders en zusters nog meer steun moeten geven? Wat vaak vergeten wordt dat is dat de solidariteit in Europa op dit moment hoger is dan in de VS. Daar laten ze staten gewoon failliet gaan als ze het niet zelf oplossen.’ Ruding is daar geen pleitbezorger van. Hij is vóór solidariteit. ‘Maar’, voegt hij eraan toe, ‘die solidariteit heeft wel een prijs: een sterkere coördinatie, meer discipline en meer sancties om financiële en fiscale soliditeit in de lidstaten af te dwingen.’

Eijffinger gaat nog een stap verder. Hij stelt dat nu de eurozone geconfronteerd wordt met zijn eerste grote crisis, het duidelijk wordt dat het ventiel van de wisselkoersaanpassingen ontbreekt en in sommige lidstaten node wordt gemist: ‘Wil de euro als gemeenschappelijke munt duurzaam overleven, dan zijn twee

vitale aanpassingen in de unie onvermijdelijk: loonflexibiliteit en arbeidsmobiliteit. Landen als Griekenland, Portugal en Ierland zullen de nominale lonen moeten aanpassen om hun concurrentiepositie te herstellen, terwijl werknemers in de unie naar andere lidstaten moeten verhuizen als er in hun vaderland geen werk (meer) is. Dat gebeurt wel in het topsegment en in de onderste segmenten van de arbeidsmarkt, maar niet in het middensegment. Die aanpassingen zijn nodig en verlangen bovendien een politieke unie, zodat een convergentie mogelijk is in de sociale zekerheid en het pensioenstelsel en we kunnen toegroeien naar een Europees paspoort. Het voordeel daarvan is dat we het pensioen bij grensoverschrijdende arbeid kunnen behouden en een enigszins vergelijkbare sociale zekerheid hebben. Maar, zeg ik erbij, dat is wel een heel langetermijnproject.’

Spelregels

Sophie in 't Veld is het met Eijffinger eens: ‘De crisis biedt een kans om verder te komen en om hervormingen door te voeren op het terrein van pensioen, sociale zekerheid en arbeidsmarkt. ‘Maar,’ voegt ze eraan toe, ‘tot nu toe ontbreekt in vrijwel alle lidstaten de politieke moed. Afgezien van Papandreou in Griekenland is die moed praktisch nul. En toch: de noodzaak is onontkoombaar. Tot nu toe was het te langzaam, te weinig en te vaak met lange tanden. Wat er nu echter wordt getest is de kracht van de Europese Unie. Dat staat op het spel. Willen we de welvaart behouden, dan moet er een tandje bij worden gezet. Want er is geen garantie in het leven. Ook het Romeinse Rijk was groot en sterk en is door decadentie en zelfoverschatting geïmplodeerd.’

In 't Veld denkt dat de Europese Unie dat trieste lot niet hoeft te ondergaan, mits politici moed tonen en bereid zijn tot uitgebreide herstelwerkzaamheden. Zij vindt dat er veel meer uitleg nodig is over het belang en zelfs de noodzaak van de unie en dat ook meer discussie gewenst is over de vormgeving en de richting van de integratie: 'Nu wordt er vooral nog gesproken in platitudes, met name over de zuidelijke eurolanden. We moeten de spelregels wijzigen. Anders werkt het niet en hobbelen we van het ene naar het andere incident.' Timmermans van het Montesquieu instituut is het met haar eens: 'De besluitvormingsprocessen zijn te complex en te tijdrovend. Er moet nu een vlucht naar voren worden gemaakt, zodat er meer politieke integratie rond het monetaire beleid komt en krachtig optreden mogelijk is.'

Nederland

De vier geraadpleegde experts vinden dat de Europese Unie zich nu in een spagaat heeft gemanoeuvreerd van verbreding en verdieping. 'Dat is een duivels dilemma', stelt Timmermans. 'Maar wat goed is, dat is dat er nu eindelijk een discussie plaatsvindt over de grenzen van Europa. Ikzelf ben er voorstander van dat er nu prioriteit wordt gegeven aan verdieping van de gemeenschap.' De anderen zijn daar mee eens, maar zien toch ontwikkelingen in de richting van meer intergouvernementele besluitvorming: regeringsleiders die het liefst onderling de koers van de unie bepalen. 'Ik heb een communautaire voorkeur, zodat de unie niet gedomineerd wordt door de grote lidstaten,' stelt Eijffinger. Hij krijgt bijval van Ruding: 'Als je daaraan begint, dan gaat het schuren. Ik ben voor meer solidariteit, maar dan ook meer verplichtingen en dus meer financiële, economische

en fiscale soliditeit in de unie. Dat moet vooral in euroverband gebeuren.' Timmermans is er ook niet gerust op. Hij verwijst naar een recente lezing van oud-Commissievoorzitter Delors, die waarschuwt voor toenemende zeggenschap van de grote lidstaten. 'Nederland moet proberen op die ontwikkeling invloed uit te oefenen door dichter op de agendavorming te gaan zitten. We zijn nu te volgend. Het zijn namelijk niet de spelregels die de wedstrijd bepalen, maar het resultaat.'

Vetorecht

Tot slot, waar bevindt de Europese Unie zich in 2020? Ruding heeft de overtuiging dat de euro dan nog bestaat, alsook Eijffinger. Hij waarschuwt dat het om hele lange termijnprojecten gaat, waarin alleen de weg van geleidelijkheid slaagt. Ruding ziet de donderwolk van een Groot-Brittannië dat lid wil worden van de eurozone, maar dat volgens hem één van de zwakke economieën van de Europese Unie is, terwijl de toetreding van Turkije voor hem een issue is dat zorgen baart: 'Of dat land toetreedt, hangt vooral van hun zelf af. Ik zeg niet dat het niet moet gebeuren, maar ze kunnen alleen toetreden als ze overgaan tot hele fundamentele wijzigingen. En dan is er nog het streven naar een politieke unie. Dat is heel lovenswaardig, maar een opheffing van het vetorecht zit er niet in. Dat zal blijven. Ik herhaal: wat we nodig hebben is de E van de EMU. Dat moet duidelijk voor 2020 zijn geregeld. De jongste voorstellen van kanselier Merkel passen daar ook in: zij bepleit een Economische Unie om de Monetaire Unie veilig te stellen. Dat is terecht. Want tegen die tijd wordt de vergrijzing in Europa een toenemend en ook dramatisch probleem. Dat is een reden te meer om veel meer aan coördinatie te doen.' •

Inflatiespook

In de rubriek voor lezersvragen *Podium* dit keer de vraag: doemt het inflatiespook weer op?

door Marijke Hoogendoorn

‘Over 2010 steeg de inflatie in het eurogebied van 1% naar 2,2%. In januari nam de inflatie verder toe naar 2,4%. De geldontwaarding is daarmee voor het eerst in twee jaar boven de doelstelling van de Europese Centrale Bank (ECB) gekomen, te weten net onder maar dichtbij de 2% op de middellange termijn. Maar tijdelijk iets meer inflatie is geen ramp’, stelt econoom Clovis Hopman van de Nederlandsche Bank.

Geen reden dus om wakker te liggen over het inflatiespook? ‘Nee. Daar zijn de cijfers niet naar. De hogere inflatie komt volledig op conto van de stijging van de prijzen van energie, grondstoffen en voedsel. En dat is een tijdelijke zaak. De kerninflatie, dat is de inflatie exclusief energie en onbewerkt voedsel, is nog steeds laag: 1,1%.’ De ECB verwacht dat de inflatiedruk naar het eind van het jaar weer afneemt en uitkomt op

het nagestreefde peil. ‘Ook de markten hebben er vertrouwen in. Ondanks alle paniek van de afgelopen tijd, over failliete banken, de euroschuldencrisis en ga zo maar door, is er groot vertrouwen dat de inflatie onveranderd op 2% uitkomt in de komende jaren.’

Het is nu niet aan de orde, maar een langdurige sterke stijging van het prijspeil kan de ECB dwingen de rente te verhogen. De eerste prioriteit van de centrale bank is immers prijsstabiliteit. Een rentestijging betekent dat het duurder wordt om geld te lenen, zodat mensen minder geld te besteden hebben. Dit heeft tot gevolg dat de economie wordt afgeremd, waardoor prijzen minder snel stijgen. Het duurt overigens een aantal maanden voordat een rentewijziging doorwerkt in de prijzen.

Hoge inflatie is slecht voor de economie:

de koopkracht wordt uitgehold, met als gevolg hogere looneisen, die vervolgens leiden tot hogere prijzen van producten, wat de koopkracht nog verder ondermijnt... Dat is een van de nachtmerries van een centraal bankier. Een andere nachtmerrie is het omgekeerde fenomeen van deflatie, waarbij de prijzen dalen, aankopen worden uitgesteld en de prijzen nog meer zakken. De gulden middenweg van prijsstabiliteit staat dan ook hoog in het vaandel van de ECB. In haar communicatie en monetair beleid doet zij alles om prijsstabiliteit te borgen in de gehele eurozone, op de middellange termijn – en met succes. Zo biedt de ECB zekerheid en vertrouwen aan consumenten en investeerders. En dat draagt bij aan een duurzame economische groei. •

Ook een keer met uw vraag in DNB Magazine? Mail uw vraag naar: magazine@dnb.nl.

Een miljoen wintersportfanaten

Nederlanders suizen massaal van de skipiste. Waar gaan we heen en wat hebben we er voor over.

door Ellen Tolsma

Bij de eerste sneeuwvlokken begint het te kriebelen: de skifanaat kan dan niet wachten tot hij of zij de latten mag onderbinden. Voor een flink aantal Nederlanders is de winter niet alleen maar donker en koud, maar ook de periode van het geliefde wintersportseizoen. Elk jaar gaan rond de een miljoen Nederlanders op wintersportvakantie, zo blijkt uit cijfers van de ANWB. Vaak trotseren zij eerst de file op weg naar hun favoriete bestemming: driekwart gaat namelijk met de auto. En dan meestal naar Oostenrijk (53 procent van de vakantiegangers), Frankrijk (18 procent), Duitsland (13 procent), Zwitserland (7 procent) of Tsjechië (5 procent). In Oostenrijk kun je veel Nederlanders spotten in Tirol en Salzburgerland, in Frankrijk in de Alpen en in Duitsland in Sauerland.

Gipsvluchten

Of zij allemaal even soepel op ski of snowboard naar beneden zoeven is de vraag. En dat heeft niet zozeer met de hoeveelheid sneeuw te maken: het zag er namelijk even somber uit, maar vlak voor aanvang van de krokusvakantie begon het in de Alpengebieden toch nog goed te sneeuwen. Nee, denk hierbij aan de befaamde skiongelukken. Na de kerst- of krokusvakantie kun je in menig bedrijf onfortuinlijke collega's op krukken rond zien strompelen. Gipsvluchten zijn elk jaar weer vaste prik en afgelopen kerstvakantie lag het aantal ongelukken op de pistes maar liefst 34 procent hoger dan in dezelfde periode in 2009, zo meldde alarmcentrale SOS International.

Van de 1.150 ongevalmeldingen ging het in de meeste gevallen om de gebruikelijke verstuikingen en breuken, maar twintig sporters liepen zelfs een hersenschudding op. Veel werk dus voor de reis- en zorgverzekeraars.

Sneeuwtpijp

Wie na een ongelukkige val in de sneeuw de ski's links laat liggen en zich liever stort op de après-ski, mag hopen dat er nog voldoende geld voor in de portemonnee zit. Wintersport is namelijk een dure hobby: Nederlanders geven er volgens het CBS per persoon gemiddeld EUR 625 aan uit. Of dit bedrag de komende jaren zal dalen is zeer de vraag. Om vakantiegangers zo veel mogelijk sneeuwzekerheid te bieden, maken veel skigebieden tegenwoordig gebruik van kunstsneeuw. En daar zijn nogal wat investeringskosten aan verbonden.

Wie toch nog wat geld over heeft voor wat schnaps in de skihut zal vooral cash betalen, zo blijkt uit onderzoek van Maestro in de winter van 2010. Thuis pinnen Nederlanders het liefst, maar tijdens de wintersportvakantie neemt 83 procent van de Nederlanders contant geld mee de sneeuw in. Bijna de helft gebruikt de pinpas dan alleen om geld op te nemen bij geldautomaten. Overigens zal de echte skiliefhebber weinig tijd hebben om geld te spenderen: die is alleen maar geïnteresseerd in de perfecte afdaling over een magisch sneeuwtpijp. *Hals- und Beinbruch!* •

Pensioenregister hard nodig

Enquêtes laten zien dat werknemers te optimistisch zijn over hun pensioen. Het pensioenregister vormt een eerste stap naar een betere informatievoorziening.

door Maarten van Rooij

Minister Kamp van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft begin dit jaar het nationale pensioenregister geopend. Iedere Nederlander kan op de website www.mijnpensioenoverzicht.nl een totaaloverzicht inzien van al zijn pensioenrechten: AOW en aanvullende pensioenen. Privacy is gewaarborgd doordat toegang tot de gegevens alleen mogelijk is met een burgerservicenummer en DigiD. Inzicht in pensioengegevens is van groot belang. Het pensioenbewustzijn onder de Nederlandse bevolking is laag. Voor veel mensen is het pensioen ver weg en iets waar ze zich later wel in zullen verdiepen. Niettemin laat onderzoek van de Nederlandsche Bank zien dat de verwachtingen over de pensioenuitkering hooggespannen zijn. Dit volgt uit een recente enquête onder circa 1.800 deelnemers van het CentERpanel aan de Universiteit van Tilburg. Hierin is werknemers gevraagd wat zij minimaal en wat zij maximaal aan pensioenuitkeringen verwachten te ontvangen. Ruim een kwart blijft het antwoord op deze vragen schuldig. Van de overige werknemers geeft ruim zes op de tien aan minstens 70 procent van het laatstverdiende inkomen te verwachten. Slechts één op de twintig verwacht dat het pensioeninkomen ook minder kan zijn dan de helft van het laatste arbeidsloon. Gemiddeld bedraagt het minimaal verwachte pensioen 67 procent van het laatstverdiende inkomen. De hoogte van het maximaal verwachte pensioen komt uit op gemiddeld 80 procent.

Hardnekkig optimistisch

De AFM heeft eerder dit jaar in het rapport 'Geef Nederlanders pensioeninzicht' berekeningen gepresenteerd, waaruit blijkt

dat een pensioenverwachting van 70 tot 80 procent van het laatstverdiende inkomen doorgaans niet realistisch is. Er is dus sprake van een verwachtingenkloof. De pensioenopbouw kan bijvoorbeeld lager uitvallen als gevolg van perioden van werkloosheid, verblijf in het buitenland of door een echtscheiding. Daarnaast zijn de meeste pensioenen sinds enkele jaren niet meer gebaseerd op het laatstverdiende inkomen voor pensioenering, maar op het gemiddeld verdiende inkomen. Hierdoor is niet het laatstverdiende inkomen bepalend, maar hangt het eindresultaat af van hoe het inkomen zich tijdens het arbeidzame leven ontwikkelt. Al met al koesteren veel werknemers te optimistische verwachtingen ten aanzien van hun pensioen - de jaarlijkse pensioenoverzichten en de huidige pensioendiscussies die in diverse media ruime aandacht krijgen ten spijt.

Dit is opvallend, omdat bijvoorbeeld de discussie over de verhoging van de pensioenleeftijd wél impact heeft gehad. Het kabinet-Rutte is van plan de AOW-leeftijd van 65 naar 66 jaar te verhogen en vervolgens te koppelen aan de levensverwachting. Dit plan sluit nauw aan bij het voorstel in oktober 2009 van het kabinet-Balkenende IV voor een verhoging van de AOW-leeftijd in twee stappen: via 66 jaar in 2020, naar 67 jaar in 2025. De enquête van DNB laat zien dat veel jongeren verwachten op 67-jarige leeftijd of later met pensioen te gaan. Degenen die in het voorstel uit 2009 vanaf 65 of 66 jaar een AOW-uitkering ontvangen, verwachten meestal ook daadwerkelijk met deze leeftijd met pensioen te gaan. Gemiddeld bedraagt de verwachte pensioenleeftijd 65 jaar. Zes jaar geleden was dit nog 62 jaar. Een spectaculaire stijging, die waarschijnlijk ook samen hangt

Mensen
lijden aan
geldillusie

met de afschaffing van vut- en prepensioenregelingen in 2006. Blijkbaar hebben mensen weinig moeite om verwachtingen over de pensioenleeftijd aan te passen aan de nieuwe realiteit. Het feit dat verwachtingen over de pensioenhoogte daarentegen hardnekkig optimistisch blijven heeft mogelijk te maken met een gebrek aan kennis over hoe de bij pensioenfondsen ingelegde premies zich vertalen in pensioenuitkeringen.

Pensioenfondsen beleggen de premies in bijvoorbeeld obligaties en aandelen om de ambities waar te maken. Dat daarbij een afruil wordt gemaakt tussen het premieniveau en de verwachte hoogte en zekerheid van de uitkering is wellicht minder bekend. Uitleggen dat een vergrijzend werknemersbestand leidt tot een stijging van gemiddelde kostendekkende pensioenpremies en minder mogelijkheden biedt om risico's te beheersen door intergenerationale risicodeling is nóg complexer. Daarom is het belangrijk dat deelnemers inzicht krijgen in de mogelijke uitkomsten voor hun pensioen zonder deze achterliggende mechanismen te hoeven doorgronden.

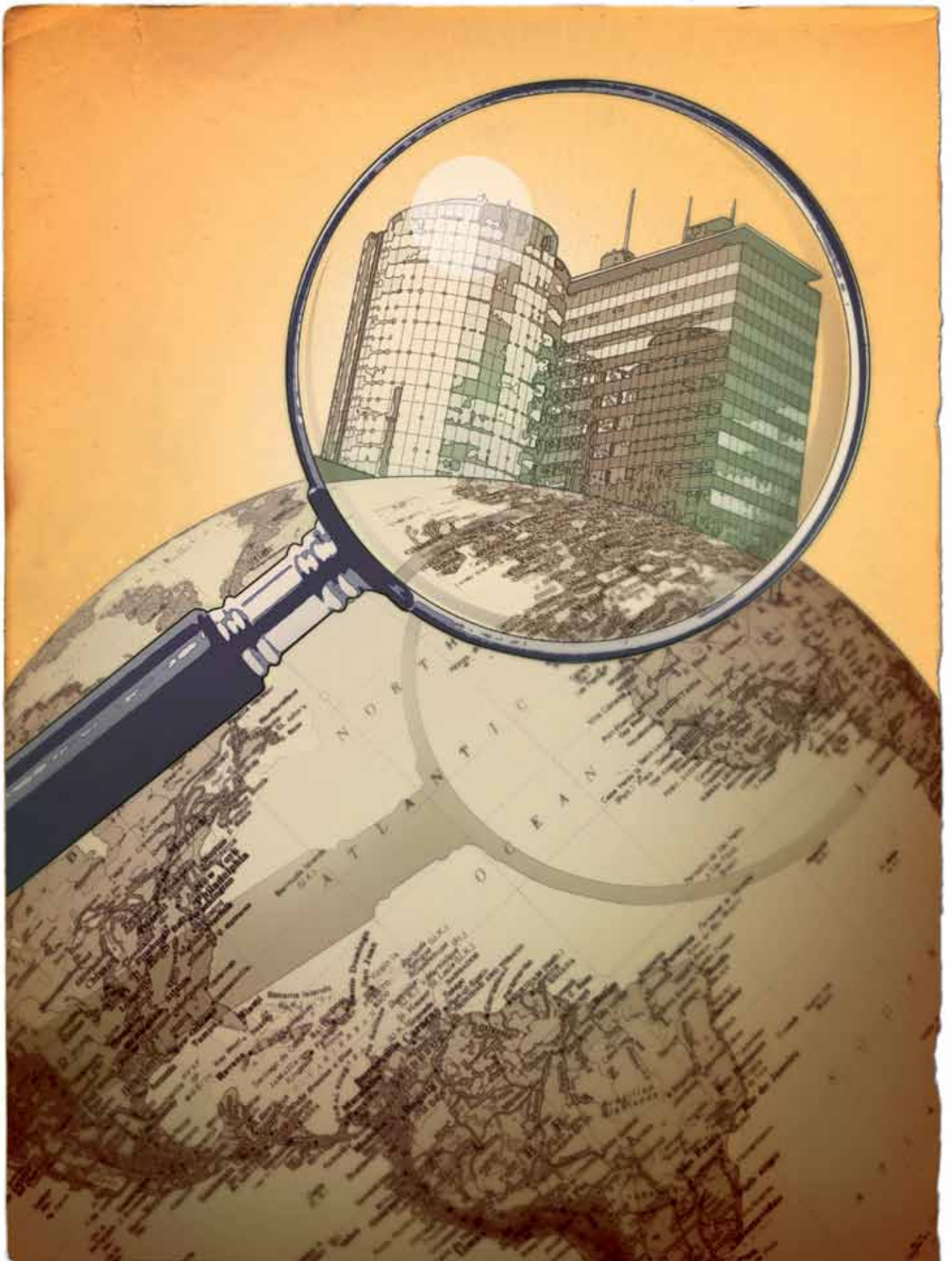
Eerste stap

Het pensioenregister biedt dit inzicht in de verwachte pensioenuitkering (inclusief AOW), die mogelijk verspreid is over meerdere pensioenfondsen. Dit integrale overzicht is een belangrijk voordeel ten opzichte van de uniforme pensioenoverzichten die jaarlijks (aan werknemers) of vijfjaarlijks (aan oud-werknemers) worden verzonden. Het pensioenregister is bovendien te raadplegen op het moment dat de burger dat wil, zonder dat hij zich moet afvragen waar hij de pensioenoverzichten heeft opgeborgen. Het register vormt daarmee een nuttige informatiebron voor de financiële planning van consumenten. Financiële kennis en pensioenplanning hangen namelijk sterk met elkaar samen. De uitkomsten van de DNB-enquête laten zien dat werknemers die hoger zijn opgeleid of meer financiële kennis hebben realistischer zijn. Zij verwachten een lagere uitkering en houden rekening met meer onzekerheid over het te bereiken pensioen. Hierdoor kunnen zij zich beter op hun pensioen

voorbereiden en indien gewenst aanvullende maatregelen nemen. Het Pensioenregister is echter slechts een eerste stap in het verhogen van het inzicht van pensioendeelnemers. Het is namelijk ook van belang hen goed voor te lichten over risico's, zodat zij inzicht krijgen in hoe groot de kans is dat hun pensioenrechten lager uitvallen en in welke mate.

Slechtweerscenario

De bestaande pensioenoverzichten presenteren verwachte uitkeringen in nominale bedragen, dat wil zeggen euro's van vandaag. Pensioenfondsen streven ernaar deze rechten te indexeren aan prijs- of loonontwikkelingen zodat de koopkracht van het pensioen op peil blijft. De ruimte voor indexaties is echter afhankelijk van de prestaties van het pensioenfonds en hangt daarmee in de praktijk samen met de ontwikkelingen op de financiële markten. De laatste jaren is duidelijk geworden dat pensioenrechten onzeker zijn. Opname van een 'slechtweerscenario' met de daarbij resulterende pensioenrechten in het pensioenregister, geeft inzicht in de onzekerheid die inherent is aan pensioenen. Deelnemers kunnen deze informatie vervolgens gebruiken om hun spaargedrag aan te passen of langer door te werken. Gepensioneerden hebben deze mogelijkheid niet. Vooral voor hen is van belang hoe de koopkracht van de pensioenuitkering zich in een ongunstig economisch scenario zal ontwikkelen. Een aantal jaren niet indexeren leidt immers tot een duidelijke daling van de koopkracht. Uit economisch onderzoek blijkt echter dat mensen aan geldillusie lijden: zij vatten de nominale bedragen op als reële, koopkrachtvast bedragen. Het pensioenregister – opgezet door pensioenfondsen, verzekeraars en de Sociale Verzekeringsbank – combineert allerlei gegevens en levert zo een enorme logistieke prestatie. Als het pensioenregister op een begrijpelijke wijze ook de vooruitzichten voor pensioenrechten en –uitkeringen in koopkrachttermen inzichtelijk kan maken, vormt het een nog belangrijkere bijdrage aan het vergroten van de pensioen kennis van deelnemers. •

IMF beoordeelt toezicht DNB

DNB heeft in de afgelopen periode veel hervormingen in het toezichtbeleid in gang gezet. Het IMF heeft onderzocht of we daarmee in de pas lopen met internationale standaarden.

door Marco van Hengel en Paul Hilbers

Het IMF heeft eind 2010 een bezoek aan Nederland gebracht in het kader van het 'Financial Sector Assessment Program' (FSAP). Dit onderzoek biedt inzicht in hoe de financiële sector er voor staat en in de kwaliteit van het toezicht. In haar voorlopige bevindingen stelt het IMF dat de financiële sector in Nederland op dit moment goed bestand lijkt te zijn tegen schokken. Maar wat vindt het IMF van DNB en van het toezichtbeleid?

Goed toezicht is een abstract begrip en niet gemakkelijk te meten. Om toch tot een meer concrete invulling te komen, hebben de internationale toezichthouderorganisaties – het 'Basel Committee on Banking Supervision' (BCBS), de 'International Association of Insurance Supervisors' (IAIS) en de 'International Organisation of Securities Commissions' (IOSCO) – ieder op hun eigen terrein kernprincipes ontwikkeld met een beschrijving van de eisen waar een goed toezichtraamwerk aan moet voldoen. Hoewel deze standaarden niet zaligmakend zijn, bieden ze wel houvast om het toezicht in een land te beoordelen. Het IMF houdt zich, op verzoek van de internationale gemeenschap, bezig met deze beoordelingen. Deskundige toezichthouders uit andere IMF-lidstaten dan het gastland voeren de analyses uit op een onafhankelijke en uniforme wijze. Sinds het vorige IMF-onderzoek uit 2003/2004 is er veel veranderd. De standaarden zijn geactualiseerd en bovendien is het

IMF – mede in het licht van de crisis – kritischer geworden. Ook schenkt het meer aandacht aan de praktijk. De lat is dus hoger komen te liggen. Toch blijkt uit de voorlopige bevindingen van het IMF dat het toezicht van DNB ten opzichte van zes jaar geleden beter voldoet aan de internationale standaarden. Met de invoering van de Wet op het financieel toezicht (Wft) in 2007 is de hervorming van het toezichtmodel afgerond. De cross-sectorale benadering van het toezicht met twee aparte toezichthouders voor prudentieel en gedragstoezicht ('Twin Peaks') staat internationaal hoog aangeschreven en veel landen bewegen zich op dit moment richting dit model. Verder geldt dat het financieel toezicht in Nederland in de afgelopen jaren is versterkt doordat herverzekeraars en tussenpersonen onder toezicht zijn geplaatst en doordat meer aandacht is gekomen voor macro-prudentieel toezicht. Deze ontwikkelingen liggen ten grondslag aan de goede beoordelingen door het IMF.

Aanbevelingen

Er is desondanks geen ruimte voor zelfgenoegzaamheid. De financiële crisis heeft laten zien dat er nog verbeteringen nodig zijn. Het IMF heeft DNB daartoe een aantal concrete aanbevelingen gedaan. Het Fonds constateert bijvoorbeeld dat toezichthouders hun gezag meer moeten laten gelden en

afdwingen. In het verleden was toezicht vooral gebaseerd op beïnvloeding van gedrag op basis van informele overreding (*moral suasion*). Deze aanpak wordt echter steeds minder effectief, omdat het toezicht internationaler, competitiever en meer juridisch is geworden.

Daarnaast geldt dat DNB goed aandacht moet blijven houden voor de internationale activiteiten van grote financiële groepen en conglomeraten die onder haar toezicht staan. Regelgeving wordt veelal internationaal bepaald en taken en verantwoordelijkheden liggen daarbij vaak in belangrijke mate bij buitenlandse toezichthouders. Desondanks moet DNB vooral ook zelf vanuit het belang van onze nationale financiële stabiliteit erop blijven toezien dat de soliditeit van een internationale instelling die onder haar toezicht staat goed gewaarborgd is.

Tot slot zou DNB volgens het IMF het raamwerk van crisismanagement moeten versterken en over meer cijfermatige gegevens moeten beschikken voor de uitvoering van het toezicht.

Toezichtthema's 2011

De aanbevelingen van het IMF sluiten nauw aan bij de weg die DNB al is ingeslagen en die weerklinkt in onder meer de 'Toezichtvisie 2010-2014', het 'Plan van Aanpak Cultuurverandering' en in de recent verschenen 'Thema's DNB Toezicht 2011'. Deze toezichtthema's zijn onderwerpen

waar DNB in haar toezicht het komende jaar extra op zal letten en concrete acties op zal ondernemen. DNB zal meer nadruk leggen op strategie en gedrag van financiële instellingen. Verder komt er meer aandacht voor de kwaliteit en de governance van het risicomanagement. Ook wordt de regelgeving de komende jaren verder versterkt. Dit zal zich vertalen in nieuwe toezichtraamwerken voor alle sectoren, inclusief de versterking van het crisismanagement. Bovendien heeft DNB – in lijn met de aanbeveling van het IMF – de verbetering van de kwaliteit en beschikbaarheid van data tot apart thema benoemd.

Het toezicht blijft de komende jaren in beweging. Bovendien verandert de structuur van de financiële sector. Banken en verzekeraars zijn bezig met een heroriëntatie van hun activiteiten en vernieuwen hun business model, mede onder invloed van de nieuwe regelgeving. Voor pensioenfondsen geldt dat een verschuiving plaatsvindt waarbij de aard van het pensioencontract en de risico's en zekerheden omtrent pensioenaanspraken ter discussie staan. DNB speelt actief in op deze ontwikkelingen door voortdurend te werken aan verdere versterking van haar toezicht. Externe onderzoeken zoals van het IMF bieden daar een goede ondersteuning bij. •

De bevindingen van het IMF zijn terug te vinden op www.imf.org onder het kopje 'country info'.

Tussen passie en ratio

Henriëtte Prast is hoogleraar Persoonlijke Financiële Planning aan de Universiteit van Tilburg, lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en lid van de Raad van Toezicht van de AFM

Animal spirits zijn gericht op overleven. Van jezelf, en van je soort – het doorgeven van je genen. Dat betekent als kind ervoor zorgen dat je ouders trots op je zijn zodat ze voor je zorgen, als puber en jong volwassene er voor zorgen dat je aantrekkelijk bent voor het andere geslacht, en als ouder rivalen van het lijf houden zodat je je kinderen kunt voeden. Animal spirits bepalen ons gedrag zonder dat we zelf door hebben waar het voor dient: ons voortbestaan.

Animal spirits – het was Keynes die het bestaan, ja zelfs het belang ervan, in de economie benadrukte. Keynes doelde op de besluiten van ondernemers, die meer afhangen van een gevoel dan van een objectieve calculatie. De animal spirits bij Keynes zouden we nu aanduiden als zelfoverschatting en overoptimisme. De mens kan niet zonder, anders trekt hij zich terug en kwijnt weg. De economie kan niet zonder, want anders durft niemand iets nieuws te beginnen.

De evolutionaire psychologie stelt dan ook dat mensen met een realistische, in

plaats van optimistische, aanleg hun genen niet hebben doorgegeven. Vandaar dat we zijn hoe we zijn: we denken dat ellende een ander, niet onszelf overkomt. Per definitie valt dat soms tegen. Keynes was niet de eerste gedragseconoom ‘avant la lettre’. Adam Smith schreef in zijn ‘Theory of Moral Sentiments’ al over de strijd tussen passie en ratio. Tegenwoordig noemen we dat de doener en de planner. De doener gedraagt zich impulsief en komt niet ver in situaties waarin het van groot belang is om niet voor verleiding te bezwijken. De planner heeft zijn lange termijn wel op orde, maar heeft het nakijken in een gevaarlijke situatie. Dan moet hij immers snel, zonder een seconde rationeel na te denken, vechten of vluchten.

Animal spirits: we kunnen niet zonder. •

Andorra: de dwerg van de Pyreneeën

Belastingparadijs en vakantieparadijs: Andorra vaart er wel bij. Deel 1 in een nieuwe serie over dwergstaten.

door Marijke Hoogendoorn

Hartje Pyreneeën, op de grens van Frankrijk en Spanje, ligt Andorra. Het vorstendom beslaat slechts 468 km² en in vergelijking daarmee lijkt zelfs ons landje met zijn 41.500 km² opeens een 'grote jongen'. Vol is het er niet, met een bevolking van 80.000 zielen, geconcentreerd in de twee grootste steden. Verder zijn het bergen en puur natuur die de klok slaan in dit dwergstaatje. De natuur, in combinatie met een bergklimaat van koude winters en warme zomers én zeer gunstige fiscale regels, maken het land zo aantrekkelijk. Toerisme is dan ook dé economische pijler van het land. Menig Europeaan komt er graag voor vakantie of langer verblijf. Er wonen veel immigranten uit Spanje, Portugal en Frankrijk; slechts een op de drie inwoners heeft de Andorrese nationaliteit. Ook al is de

bevolking een Europese mengelmoes, het land is geen lid van de Europese Unie en geen euroland, alhoewel de euro wel dé munt is.

Duo Sarkozy-Sicilia

Het kleine land heeft als enige ter wereld maar liefst twee staatshoofden, ook wel co-prinsen genoemd: Nicolas Sarkozy en de Bisschop van Urgell, Jian Enric Vives Sicilia. Daar schuilt een geschiedenis achter. Volgens de legende werd Andorra gesticht door Karel de Grote als dank voor de hulp die de inwoners hadden geboden in de strijd tegen de Moren. Rond 800 werd kleinzoon Karel de Kale, graaf van Urgell, benoemd tot heerser van Andorra. Later droeg een nazaat het land over aan het bisdom van Urgell. Een conflict over de heerschappij van het gebied eindigde in

1278 met het besluit de soevereiniteit te verdelen tussen het bisdom en het graafschap Loix in Frankrijk. Dat werd anno 1607 bestendigd door het land te laten regeren door twee co-prinsen. Totdat in 1993 dit feodale systeem werd opgeheven. De co-prinsen behielden hun titel van staatshoofd, maar met de invoering van een parlementaire democratie kwam de uitvoerende macht in handen van de regering. Het duo Sarkozy-Sicilia gaat over zaken als de benoeming van diplomatieke vertegenwoordigers, de bekrachtiging van wetten en de goedkeuring van internationale verdragen.

Shopaholics

Andorra kent een hoge welvaart, de levensverwachting is ruim tachtig jaar en samen met Japan kent het dwergstaatje de laagste kindersterfte ter wereld. Met

Andorra

Hoofdstad: Andorra la Vella

Staatsvorm: Vorstendom

Oppervlakte: 468 km²

Aantal inwoners: 84.525

Nationale taal: Catalaans

Munt: euro

een bbp per capita van 33.000 euro staat het land op de negende plaats in de wereldranglijst. Het toerisme vertegenwoordigt ruwweg tachtig procent van het bbp. Jaarlijks wordt het land bezocht door elf miljoen toeristen. Het bankwezen van Andorra draagt met zijn status als belastingparadijs ook bij aan de economie. De agrarische productie is beperkt, omdat slechts twee procent van het land bebouwbaar is. De belangrijkste veeteelt is het fokken van schapen. De voornaamste exportproducten zijn sigaretten, sigaren en meubels.

Een eldorado is het staatje voor *fashionistas*, *shopaholics* en andere koopjesjagers. Zij vinden hier de mooiste spullen voor spotprijzen dankzij het enorme belastingvoordeel. Ruim vierduizend winkels en speciaalzaken bieden alles wat je hartje maar begeren kan: mode,

juwelen, sportartikelen, elektronica, voeding, antiek en artikelen uit de vijf continenten. De tradities van het land, tabak en parfumhandel, zijn uiteraard terug te vinden in het winkelaanbod. Het dwergstaatje telt maar liefst 109 parfumeries. Voor wie de essences van parfum wil opsnuiven of zelf wel eens een parfum wil creëren, is onlangs het Parfummuseum geopend. Daar kan je jezelf helemaal onderdompelen in een duizend jaar oude geschiedenis vol verleiding en glamour.

Berghutten

Het dwergstaatje is een witte winterse bestemming. Hier ligt het hoogste en het grootste skigebied van de Pyreneeën. In de valleien Grandvalira en Vallnord zijn drie alpineskistations, die samen goed zijn voor 285 km piste, 110 skiliften

en 1.385 kanonnen met kunstsneeuw. Naast skiën en snowboarden kun je van alles doen: skibikes, tochten maken met hondensledes of sneeuwmotoren en iglo's bouwen. Voor wie deze koude al te bar en boos vindt, biedt de zomer tal van kansen. Je kunt je hart ophalen aan Romaanse kunst, oude architectuur en musea. Of wandelen door de bergen. Langs de bergpaden die het land doorkruizen tref je 29 berghutten voor vier tot tien personen, vrij toegankelijk en het hele jaar open.

En, weer of geen weer, shoppen kan altijd. Afgezien van slechts vier verplichte sluitingsdagen per jaar kun je van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat helemaal los gaan. Dat kost wat, maar aan funshoppen hangt een veel vriendelijker prijskaartje dan bij ons. •

Anne Wenzel

door Alexander Strengers
Voorzitter Kunstcommissie

Schoonheid en ellende liggen dicht bij elkaar. Dat spreekt uit de barokke keramische sculpturen van Anne Wenzel (Schüttorf, Duitsland, 1972). Gefascineerd als zij is door natuurrampen, oorlogen en geweld, verbeeldt Wenzel in haar kunstwerken de verpletterende indruk die heftige gebeurtenissen op ons maken. Wenzel, die momenteel werkt en woont in Rotterdam, verwijst daarbij ook naar thema's uit de geschiedenis.

Motieven uit de kunstgeschiedenis worden vaak opnieuw gebruikt door kunste-

naars. Zo ook door Wenzel in haar werk *Der Tod und das Mädchen*. Haar inspiratiebron ligt in het wereldberoemde kunstwerk dat de Duitse Renaissanceschilder Hans Baldung Grien rond 1518 maakte. Het door hem geschilderde meisje kan de verleiding van haar minnaar niet weerstaan, om vervolgens tot haar grote schrik te ontdekken dat hij de Dood is. Wenzel heeft dit motief gegoten in een ruimtelijk beeld, waarin vele elementen uit Griens' werk op verrassende wijze terugkomen. Kijk bijvoorbeeld naar de opengewerkte ruggengraat van de

Dood. Met klei en glazuur, de bouwstenen van haar werk, gaat Wenzel het experiment aan, wars van conventies en regels. Zo heeft de kunstenaar dit beeld begoten met zowel witte, glanzende glazuur als matgele glazuur. Daar waar die stromen elkaar raken, vormt zich een bruin-grijze markering. In *Der Tod und das Mädchen* toont Wenzel dat via experimenteren een oud wereldberoemd kunstwerk is om te toveren tot een fascinerende, keramische sculptuur. Daarmee laat zij een verpletterende indruk achter. •

Anne Wenzel
Der Tod und das Mädchen, 2010
65 x 38 x 25 cm
Keramik met glazuur

Islamitisch versus conventioneel bankieren

Wanbetalingen komen minder voor bij islamitische leningen dan bij gewone leningen, zo blijkt uit onderzoek van Steven Ongena van de Universiteit van Tilburg.

door Neeltje van Horen

Wereldwijd is islamitisch bankieren met een jaarlijkse groei van twintig procent één van de snelst groeiende onderdelen van de financiële sector. Islamitische leningen, waarbij geen rente wordt gevraagd, vormen ongeveer één procent van de totale kredietverlening. Er is echter nog zeer beperkt onderzoek gedaan naar deze vorm van bankieren. Onderzoek van Steven Ongena en collega's biedt meer inzicht in het kredietrisico dat banken lopen bij islamitische leningen in vergelijking met conventionele leningen.*

De onderzoekers maken gebruik van de gegevens over alle islamistische en conventionele leningen verstrekt aan bedrijven in Pakistan tussen 2006 en 2008. Daaruit blijkt dat de kans op wanbetaling substantieel kleiner is voor islamistische leningen dan voor conventionele leningen. De auteurs suggereren een aantal redenen voor dit verschil. Een mogelijke verklaring ligt in de

Steven Ongena

structuur van een islamitische lening: er wordt geen rente betaald maar gebruik gemaakt van een soort leaseconstructie. Ook religie kan een belangrijke factor zijn. Het is mogelijk dat een bedrijfseigenaar vanwege zijn geloofsbelijdenis eerder geneigd is een islamitische lening terug te betalen dan een conventionele lening. Deze en andere resultaten van dit onderzoeksproject bieden een beter inzicht in de verschillen en overeenkomsten tussen islamitische en conventionele leningen. •

* L. Baele, M. Farooq en S. Ongena: 'Of Religion and Redemption: Evidence from Default on Islamic Loans'.

Recente seminars

25 januari: *Credit Ratings and Bank Monitoring Ability*, Kasper Roszbach (Riksbank Sweden)

01 februari: *Money and Liquidity in Financial Markets*, Kjell Nyborg (University of Zurich) a joint CIFRA/DNB seminar

08 februari: *Managing Consumer Resistance to Innovations*, Machiel Reinders (Wageningen University)

22 februari: *Bank Regulation, Supervision and Cross-border Risk-taking*, Alexander Popov (ECB)

Toekomstige seminars

08 maart: Marta Banbura (ECB)

15 maart: *Global Firms, Local Trust and Productivity*, Vadym Volosovych (Erasmus University Rotterdam)

22 maart: Ester Faia (Goethe University of Frankfurt)

25 maart: *Contingent Convertible Bonds and Capital Structure Decisions*, Dwight Jaffee (Haas School of Business), a joint CIFRA/DNB seminar

12 april: Simon van Norden (HEC Montreal)

19 april: Harry Huizinga (Tilburg University)

03 mei: Petr Sedlacek (University of Amsterdam)

17 mei: *A Pyrrhic Victory? Bank Bailouts and Sovereign Credit Risk*, Viral Acharya (NY University), a joint CIFRA/DNB seminar

23 en 24 mei: Eric van Wincoop (University of Virginia/NBER)

25 mei: Linda Goldberg (Fed New York/NBER)

De seminars zijn een platform waar binnen- en buitenlandse wetenschappers hun onderzoekresultaten presenteren. Het actuele programma staat op www.dnb.nl. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Jolanda Kok, tel. 020-5242157 e-mail: j.h.m.kok-stuijzand@dnb.nl

DNB PUBLICATIES

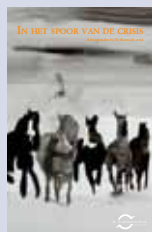
Onder meer de volgende uitgaven van de Nederlandsche Bank zijn verkrijgbaar:

‘Scoren met beleid’
digitaal lesprogramma
tweede fase havo/vwo

‘Waar voor je geld’
praktische lesopdrachten
tweede fase havo/vwo

Achtergronden bij
de financiële crisis

‘Goud, Geld en Geheimen’
publieksbrochure

‘De geschiedenis
van ons geld’

‘Echt of vals?’
cd-rom met de echt-
heidskenmerken van
de eurobiljetten

Periodiek verschijnen

- Jaarverslag
- Kwartaalbericht
- Statistisch Bulletin
- Overzicht Financiële Stabiliteit

DNB publiceert ook over haar wetenschappelijk onderzoek

- Working Papers
- Occasional Studies

Alle uitgaven zijn online beschikbaar.

U vindt ze op www.dnb.nl.

De uitgaven kunt u ook bestellen via onze website,
per e-mail (info@dnb.nl) of via een brief die u kunt
richten aan: De Nederlandsche Bank
Afdeling Facilitaire diensten / Postkamer
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam

Colofon

DNB Magazine is een tweemaandelijkse
uitgave van de Nederlandsche Bank.

Redactieadres:

DNB Magazine
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam
t 020 524 5781 / 5753
f 020 524 2228
e magazine@dnb.nl
www.dnb.nl

Hoofdredactie:

Loek van Daalen

Eindredactie:

Marijke Hoogendoorn, Ellen Tolsma

Aan dit nummer werkten mee:

Frits Bolkestein (Essay), CBS, Marco
van Hengel, Paul Hilbers, Neeltje
van Horen, Cees van Lotringen,
Henriëtte Prast, Maarten van Rooij,
Alexander Strengers

Fotografie / Illustraties:

Erwin van Amstel (In Beeld),
ANP Photo, Rhonald Blommestijn
(illustratie p. 30 en p.34), Pieter
Boersma (foto's Frits Bolkestein),
Rob Meulemans, Anja van Wijgerden
(foto Henriëtte Prast)

Vormgeving en druk:

Joh. Enschedé (vormgeving),
Fd-Repro en Post (productie)
Drukkerij De Bink (drukkerij)

Abonnementen:

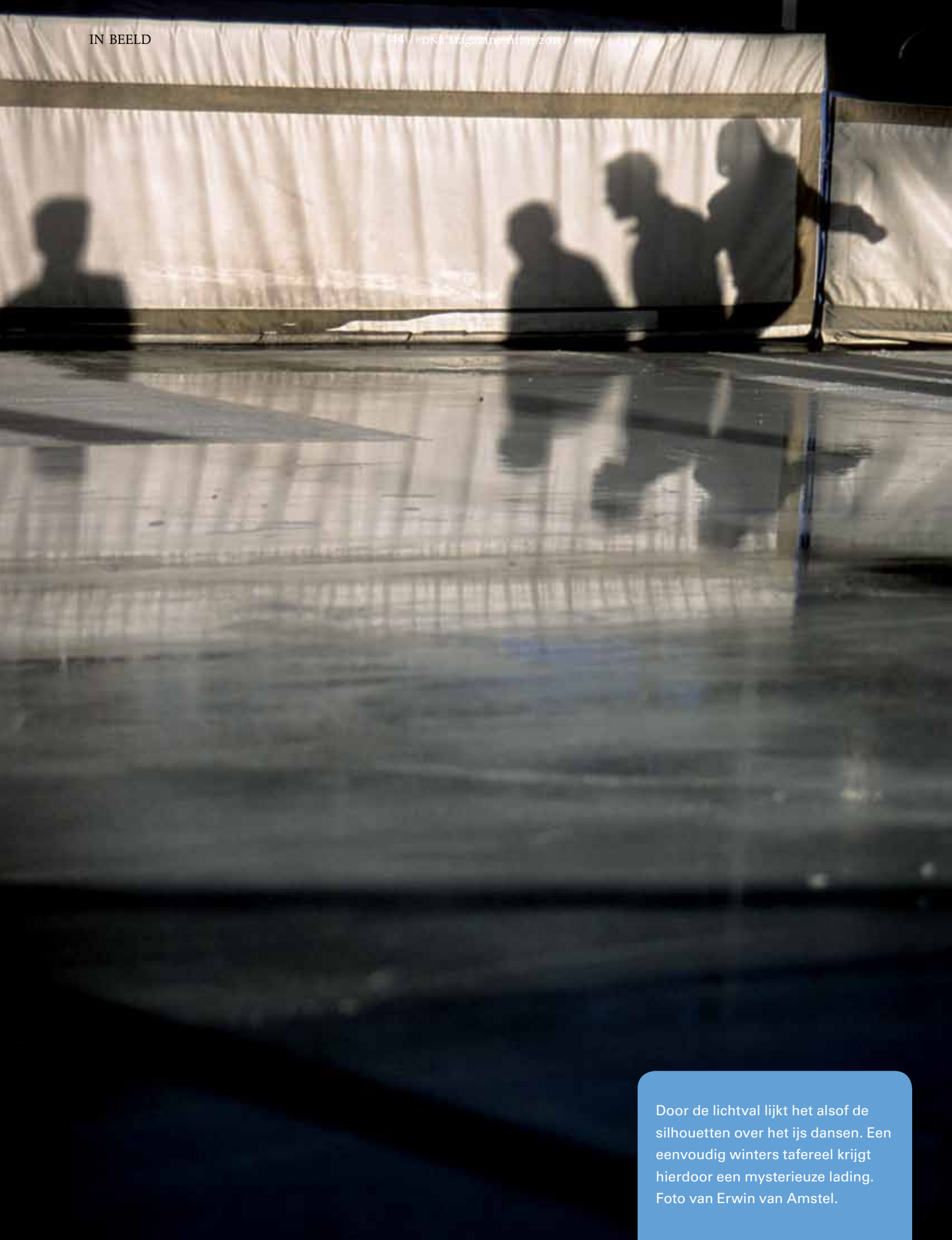
Een abonnement op DNB Magazine is
gratis en uitsluitend schriftelijk of per
e-mail aan te vragen. Adreswijzigingen
en opzeggingen eveneens schriftelijk
opgeven.

Abonnementenadministratie:

DNB Magazine
Antwoordnummer 2670
1000 PA Amsterdam
e aanvraagmagazine@dnb.nl

Artikelen uit DNB Magazine mogen niet
zonder toestemming van de redactie
worden overgenomen.

Door de lichtval lijkt het alsof de silhouetten over het ijs dansen. Een eenvoudig winters tafereel krijgt hierdoor een mysterieuze lading. Foto van Erwin van Amstel.